

نقد و بررسی

هنری، آموزشی و محتوایی

کتاب برتر دینی

کتابهای آموزش احکام ویژه بانوان

ابوالقاسم جوپاری

طلبه حوزه علمیه قم و دانشجوی کارشناسی ارشد گرافیک

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خداوند بخشنده مهربان

نقد و بررسی

هنری، آموزشی و محتوایی

کتاب برتر دینی

کتابهای آموزش احکام ویژه بانوان

نام مجموعه: نقد و بررسی کتاب برتر دینی (هنری، آموزشی و محتوایی)

موضوع این شماره: کتابهای آموزش احکام ویژه بانوان

طراح و صفحه‌پرداز: ابوالقاسم جوپاری

مخاطب: محققان و اساتید فقهی

شماره نسخه: اول [۱۳۹۸/۸/۱۴]

گروه سنی: +۲۰

* کلیه حقوق مادی و معنوی اثر برای طراح محفوظ است *

راههای ارتباطی:

شماره تماس: +98 917 912 1968

پست الکترونیکی: Ajoopari@gmail.com

منتشر شد

مهارت‌های زندگی

نسخه ۱/۲

مهارات الحياة | Life Skills

مبانی تحقیق

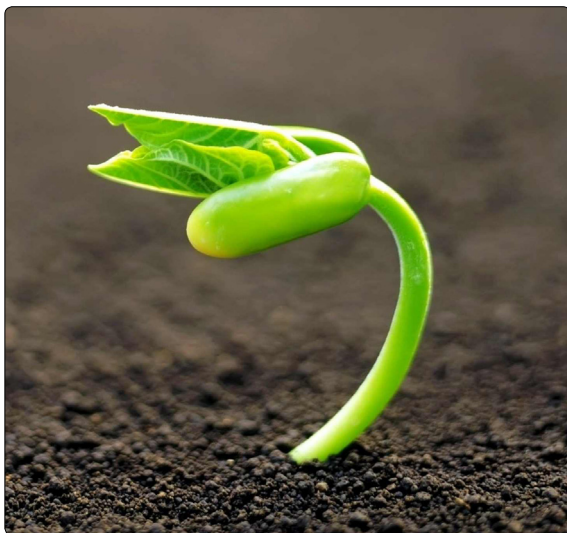
زندگی انسان متشکل از دو بُعد فردی و اجتماعی است، یکی از محورهای مهم برای زندگی در اجتماع، مباحث مربوط به «فقه» می‌باشد، نقش و اهمیت این محور در عرصه‌های گوناگون زندگی انسان بارها از سوی کارشناسان اسلامی مورد مطالعه قرار گرفته و گاه از آن به عنوان منبعی مهم در تبیین ساز و کار تمدن اسلامی یاد شده است.

برآیند اولیه گویای آن است که تناسب محورهای زندگی مسلمانان با مولفه‌های فطری انسان، نشان دهنده ماهیت کارآمد و بی‌بدیل فقه در پی‌ریزی شالوده تمدن اسلامی است.

از این رو، تأکید شده است که امت اسلامی در همهٔ اموری که بنای تمدن اسلامی به آن نیاز دارد، به فقه مراجعه کند؛ چنان که در بسیاری از پژوهش‌ها، این پرسش بارها در مباحث سبک زندگی اسلامی مطرح شده است که: چگونه، از چه منابعی، با چه روشی و در چه موضوعات و مقولاتی می‌توان از فقه بهره گرفت؟ باین حال کمتر به کارآمدی و پاسخ‌گو بودن این منبع ارزشمند در تمدن اسلامی توجه شده است. کتاب‌های متعددی با محوریت آموزش احکام تدوین شده اما در بررسی‌های صورت گرفته، کتابی که بتواند به صورت «موجز، کاربردی و عامه‌پسند» با رعایت استاندارد آموزشی به معرفی چهارچوب‌های زندگی مسلمانان بپردازد، کمتر یافت شد.

با این حال کتاب‌هایی که با چهارچوب احکام اسلامی صورت گرفته، در سه دسته تقسیم می‌شود:

بخش اول: کتاب‌هایی که با رویکرد کلامی به تبیین فقه عبادی و فقه اقتصادی پرداخته است.
بخش دوم: کتاب‌هایی که به بایدها و نبایدهای تئوری احکام پرداخته است. (مانند رساله‌های مراجع)
بخش سوم: کتاب‌هایی که کارآیی فقه با محوریت نیازهای فردی و اجتماعی مخاطبین را ارائه نموده است.

تعدادی از ویژگی‌های یک کتاب در حیطه آموزش فقه عبارتند از:

آموزشی
رعایت استانداردهای تکنولوژی آموزشی
چیدمان و ساختاری نوین و جذاب
ارائه چکیده و خلاصه از محتوای مباحث
ارائه محتوایی کاربردی و متناسب با جامعه هدف
دسته بندی مطالب و نوآوری در نگارش

محتوایی
معرفی اهمیت و لزوم احکام
تمرکز بر چهارچوب‌ها و خطوط قرمز در احکام
ارائه سبک زندگی اسلامی با نگاه به احکام
بهره‌گیری از منابع دست اول
ارائه مطالب به آسانترین روش

هنری
فرم بندی و استایل مناسب کتاب
طراحی هدفمند در جهت سهولت فهم محتوا
استفاده از تصاویر آموزشی و کمک آموزشی
هارمونی مناسب و ترکیب رنگ‌های منطقی
جدول‌ها و نمودارهای متنوع و کاربردی

تاریخچه رساله عملیه

در سده‌های اول، روایات فقهی در مجموعه‌هایی، که هر یک، اصل نام داشت، جمع‌آوری می‌شد و همان‌ها معیار عمل قرار می‌گرفت.

تا آن که در دوره شیخ مفید، شیعیان برای نخستین بار، با یک مجموعه تازه فقهی رو به رو شدند که در بردارنده خود روایات ائمه علیهم‌السلام نبود، بلکه برگزیده‌ای بود از آن روایات که برابر فتاوی نویسنده آن، به شیوه‌ای نو بیان شده بود.

بعدها در دوره شیخ انصاری، ایشان به علت پرهیز شدیدی که از فتوا دادن و نگهداشت جانب احتیاط داشت، تنها به حاشیه نویسی بر این رساله بسنده کرد، تا هم نسبت به فقهای گذشته تواضع کرده باشد و هم نام آنان را زنده نگه دارد.

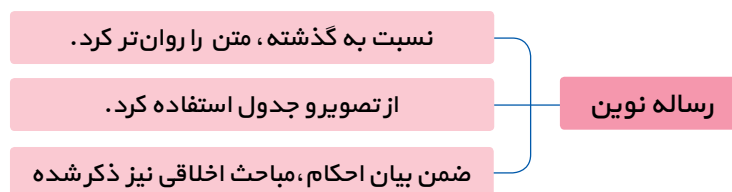
در سال ۱۳۷۵ ه.ق یکی از فضلای حوزه علمیه، رساله را در قالب توضیح المسائل نگاشت. این قالب، تحولی در سبک و شیوه رساله نویسی پدید آورد و مورد استقبال همگان قرار گرفت.

وی، با گروه‌های گوناگون مردم، ارتباط داشته، چون وضع ناخوش آیند رساله‌های پیشین را می‌بیند و نقدها و خرده‌گیری‌های افراد را به عبارات پیچیده و واژگان نامأنوس رساله‌ها می‌شنود، به نگارش این اثر می‌پردازد و آن را به نظر و تأیید آیت الله بروجردی می‌رساند.

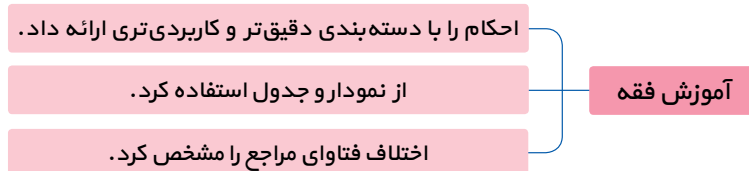
از آن زمان تا به امروز، معمولاً مراجع عظام تقلید، همان توضیح المسائل را الگو قرار داده و با همان سبک فتاوی خود را منتشر می‌کنند، بدون آنکه عبارات و مثال‌های آن را تغییر دهند.

با گذشت زمان و دگرگونی در فرهنگ و زبان، مناسبات اجتماعی، طرح نیازها و مسائل جدید، این کتاب که در زمان خود خیلی روان و ساده به نظر می‌رسید، امروزه پیچیده و نامأنوس شده.

البته جهت مناسب‌سازی و کاربردی کردن توضیح المسائل، فعالیت‌های ارزشمندی صورت گرفته. مثلاً در دهه‌های گذشته حجت‌الاسلام عبدالکریم بی‌آزار کتابی با عنوان «رساله نوین» منتشر کرد که چند ویژگی شاخص داشت:

و همچنین **حجت الاسلام محمد حسین فلاح زاده** با خلاقیت و نوآوری های متنوع، اثری جذاب با عنوان «آموزش فقه» منتشر کرد که چند ویژگی شاخص داشت:

در طول این دهه، نویسندگان مطرح دیگری نیز، در عرصه آموزش فقه، کتاب های فاخری عرضه کردند که در نوع خود کم نظیر بودند؛ از جمله: عبدالرحیم موگهی، محمد وحیدی، سید مسعود معصومی و سید مجتبی حسینی. البته **نشر معروف** نیز کتاب های خوبی متناسب با اصناف منتشر کرد. تا اینکه سال ۱۳۸۵ ه.ش **کانون نشر احکام**، گامی بلند و بنیادی جهت نوآوری در ارائه رساله ها برداشت؛ این حرکت، تحولی بزرگ و شگرف در حیطه آموزش عمومی احکام بود و توانست الگوی خوبی برای محققان، نویسندگان و کارشناسان دینی باشد؛ کانون نشر احکام برای اولین بار با رعایت تکنولوژی آموزشی و با توجه به گروه های سنی و متناسب نیاز اصناف، مجموعه «**رساله مصور**» را منتشر کرد. در ادامه این نوآوری ها و خلاقیت ها، موسسه **جامعه الاحکام** توانسته با تألیف کتاب های نوین آموزشی، تا حد قابل توجهی، شیرینی آموزش جذاب احکام را به مخاطبان خود بچشاند.

نقدی بر رساله‌های سنتی

طبیعت هر تألیف و تحقیقی این است که بعد از گذشت دوره‌ای خاص، جهت استفاده مردم آن دوره، مناسب‌سازی و بروزرسانی شود و کتاب توضیح‌المسائل نیز از این قاعده مستثنی نیست.

در ادامه به برخی از کاستی‌ها و نارسایی‌های توضیح‌المسائل قدیمی اشاره می‌کنیم:

۱. **ترکیب نامناسب محتوا.** در هر بحثی، ابتدا معیارهای کلی و سپس جزئیات بیان نشده تا خواننده بتواند تکلیف خود را در مسائل مشابه تشخیص دهد.

۲. **وجود واژه‌ها و جمله‌های فنی و علمی، مانند:** احتیاط واجب، احتیاط مستحب، جایز و... این واژه‌های تخصصی فقهی که بیانگر چگونگی استظهار از دلیل‌هاست، نباید در رساله‌ها که برای عموم مردم، تدوین شده، آورده شود؛ زیرا فهم آن را مشکل می‌کند.

می‌توان به جای آنها از واژه‌هایی مانند: واجب، لازم، بهتر و مانند آن‌ها استفاده کرد؛ زیرا برای مقلد در مقام عمل، فرقی نمی‌کند که مستند نظر مجتهد، دلیل اجتهادی است یا غیراجتهادی، اجماع و شهرتی برخلاف آن وجود دارد، یا ندارد.

۳. **ارائه احکام، در قالبی سازگار با قرن‌های گذشته،** برای مثال هنوز در بحث کفاره روزه می‌نویسند: بنده آزاد کند. در حالی که امروزه برده‌ای پیدا نمی‌شود که آزادش کنیم!!

۴. **به روز نبودن واحدهای اندازه و پیمان؛** هنوز در رساله‌ها سخن از یک مد طعام، ده ذراع، یک درهم، چهار فرسخ و مانند این گونه واحدها است، در حالی که برای اکثر فارسی‌زبانان، مهجور و عجیب هستند!!

۵. **وجود مثال‌های غیر کاربردی (نبود مثال‌های به روز).** در گذشته، فقها با توجه به زندگی روزمره مردم، مصداق‌های احکام را تبیین می‌کردند. مثلاً در بحث اجاره و خرید و فروش، از مثال‌هایی مانند اجاره شتر، خرید اسب استفاده می‌کردند. اما امروزه بحث اجاره و خرید ماشین، موتور و دلار مطرح است.

۶. **کمبود مسائل جدید و مورد نیاز؛** مانند: احکام موسیقی، پولسازی و تورم، محیط زیست، زاد و ولدهای صنعتی، روابط شغلی و تحصیلی زن و مرد، روابط کارگر و کارفرما، مالک و مستأجر و دهها مسأله مورد نیاز که در رساله‌ها کمتر به آنها توجه شده.

۷. **سازگار نبودن حجم مسائل.** مثلاً بحث امر به معروف و نهی از منکر، یا به کلی مطرح نیست و یا به طور

فشرده مطرح شده، یا مسائل مربوط به نماز و مقدمات آن، بیش از نیمی از رساله را به خود اختصاص داده.

۸. بیان بی‌پرده در طرح مسائل خاص، مانند: احکام جنابت و مسائل زناشوئی؛ که با عفت عمومی ناسازگارند و باید برای مخاطبین خاص خود ذکر شوند و یا با واژه‌ها و جمله‌های کنایی مطرح شوند.

۹. طرح نشدن مسائل اخلاقی؛ برای مثال، احکام درغگوئی، غیبت، تهمت، اشاعه فحشاء، چاپلوسی، فحاشی، بدقولی و... در رساله‌ها به کلی مطرح نیست، در حالی که بیش از شکایات نماز، به آن‌ها نیاز داریم.

۱۰. ترتیب نامناسب مسائل. نمونه‌های زیاد این کاستی را می‌توان در میان مردم جستجو کرد، که گاهی سرتاسر رساله را می‌جویند تا به مسئله مورد نظر خود برسند (طبیعتاً مسائل را باید در محل مباحث مربوط به خودشان آورد نه در لابه لای رساله).

۱۱. وجود واژه‌های نامفهوم. با توجه به مخاطب امروزی، نباید از واژه‌هایی مانند: جوف ذبیحه، فاقد الطهورین، نظریه، اسباب اماله، فقاع و... استفاده شود.

آموزش بخش‌هایی از رساله، به دلیل اصطلاحات نامفهوم، مشکل است، از باب نمونه در بحث عادات ماهانه، چنین سرفصل‌هایی به چشم می‌خورد: صاحب عادت وقتیه، عددیه، مضطر به، ناسیه، مبتدئه و... در حالی که می‌توان مسائل این بحث را با عنوان مناسب‌تر دسته‌بندی کرد، مانند: عادت ماهانه، عادت منظم، عادت نامنظم، بدون عادت.

۱۲. نداشتن شیوه صحیح آموزش. برای مثال: ده‌ها مسأله، مباحث نجاست و طهارت را بیان می‌کند، ولی در آغاز تعریفی از نجاست و طهارت ارائه نمی‌شود. به همین دلیل، خیلی از مردم به اشتباه نجاست را معادل

کثیفی و طهارت را معادل تمیزی می‌دانند.

۱۳. ترجمه تحت‌اللفظی و نثر غیر فارسی. برای

مثال «مس میت، ناقض وضو می‌باشد» این مسأله، از چند واژه عربی تشکیل شده.

در زبان فارسی نمی‌گوییم: «امروز جمعه باشد» بلکه می‌گوییم «امروز جمعه است» مسأله بالا را می‌توان این‌گونه نوشت: «تماس با جسد انسان در برخی موارد وضو را باطل می‌کند»

۱۴. فهرست ناقص رساله، به گونه‌ای که خواننده

نمی‌داند مسأله مورد نظر را در کجا بجوید، مثلاً بحث مهم «حجاب» در لا به لای بحث نماز و نکاح مطرح شده.

۱۵. نگرش فردی و تک بُعدی به مسائل. سراسر

رساله‌ها از این زاویه کاستی دارد. در واقع زندگی شهری و بُعد اجتماعی و اخلاقی، چندان در نظر نبوده است.

از دیدگاه رساله‌ها، قضای حاجت در کوچه و خیابان اشکالی ندارد و در کوچه‌های بن بست هم اگر صاحبان آن‌ها اجازه دهند، مشکلی ندارد!!

۱۶. برابر نبودن ساختار و قالب رساله با

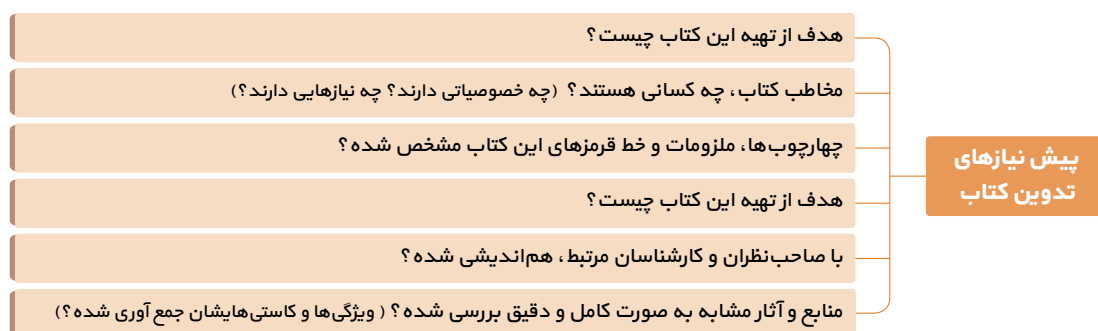
استانداردهای کتاب‌های آموزشی، علمی و کاربردی.

انتقادات و پیشنهادات

با توجه به اینکه حدود یک دهه اخیراً به صورت تخصصی در زمینه طراحی و صفحه‌پردازی کتاب‌های فقهی فعالیت داشته‌ام به عنوان عضو کوچکی از این خانواده، به محققان و نویسندگان این عرصه، پیشنهاداتی را ارائه می‌کنم:

۱. قبل از تهیه یک کتاب، حتماً با دقت و حوصله، پیش نیازهای کتاب مورد نظر را بررسی کنند:

۲. لازم است که مقدمه کتاب، یک چینش منطقی و اصولی داشته باشد. (هدف کتاب، اهمیت و جایگاه

موضوع کتاب، روش و ساختار کتاب، مخاطب کتاب، روش استفاده از کتاب)

۳. نمودار درختی کلیات کتاب، ابتدای کتاب درج شود.

۴. حتی‌الامکان از عبارات پیچیده و واژگان نامأنوس و لغات خاص و تخصصی استفاده نشود. مگر اینکه

معنای آن در کنارش آورده شود.

۵. یکی از اشکالات کتاب‌های آموزشی، تکیه بر بُعد منفی است. به همین دلیل واژه حرام به طور غیرطبیعی،

در کتاب‌های فقهی زیاد تکرار شده؛ در حالی که شاید بتوان با رعایت چهارچوب‌های فقهی (زیر نظر

مراجع تقلید) برخی موارد را اصلاح کرد. مثلاً شاید بتوان گاهی به جای «حرام است»، بنویسیم: ممنوع

است، باید پرهیز شود، پرهیزیم، نباید انجام دهیم، جایز نیست، گناه دارد و... .

۶. هدف این متون، آسان‌سازی و قاعده‌مندسازی مطالب است و نه پیچیده کردن مطالب در قالب

جملات پُرطمطراق و یا ادبیات تند و زنده که همه ابعاد و حالت‌های زندگی را مشکل‌دار جلوه دهد.

گاهی می‌توان در قالب لغات و واژه‌های لطیف‌تر، مفهوم را انتقال داد.

۷. معمولاً در کتاب‌های فقهی، دسته‌بندی مطالب به گونه‌ای است که خواننده نمی‌داند مساله مورد نظر

- را در کدام قسمت پیدا کند و این مشکل باعث عدم رغبت خواننده می‌شود... گاهی یک مطلب به مطلبی در بخشی از کتاب مرتبط است، چقدر خوب می‌شد اگر آنها را به هم لینک می‌کردند.
۸. یکی از دلایلی که برخی کتاب‌های دینی را کمتر مطالعه می‌کنند، بخاطر این است که نمی‌توانند لغات و اصطلاحات آن را تلفظ کنند... گذاشتن اعراب خیلی کمک می‌کند. البته بهتر است از لغات متعارف استفاده شود تا خواننده کمتر دچار این مشکل شود.
۹. یکی از اشتباهات فاحش این است که برخی فکر می‌کنند با تقسیم کتابشان در چند درس و افزون تعدادی «پرسش و پاسخ» در انتهای درس، آن را تبدیل به «کتاب درسی» کرده‌اند.
۱۰. محتوای کتاب به گونه‌ای تنظیم شود که مخاطب، مطالب اصلی را از فرعی و متن آموزشی را از کمک آموزشی تشخیص دهد. (ساختاردهی، سازماندهی، شکل‌دهی)
۱۱. در تعدادی از مباحث آموزشی، آوردن مصداق‌ها و شقوق مختلف یک مسئله. جز اینکه افراد را دچار دلزدگی و سردرگمی می‌کند، فایده دیگری ندارد.

اگر بخشنده هدیه یا گیرنده‌ی آن بعد از عقد هدیه و قبل از تحویل گرفتن گیرنده بپذیرند، در این صورت عقد باطل است...
اگر بخشنده و یا گیرنده هدیه بعد از تحویل گرفتن هدیه توسط گیرنده بپذیرند در این صورت هدیه لازم شده، اگر چه معوضه هم نباشد، ورثه آنها حق رجوع ندارند.
اگر گیرنده هدیه قبل از تحویل گرفتن هدیه و بعد از عقد بپذیرد، عقد باطل است و ورثه او نمی‌توانند به جای او هدیه را تحویل بگیرند.

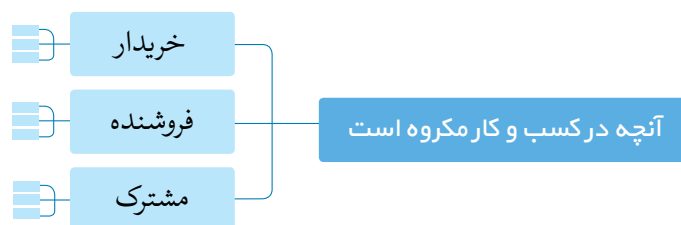
۱۲. به تفاوت مخاطب‌ها توجه شود. مثلاً در فرهنگ ایرانی، خطاب قرار دادن افراد به «نادان» یا «جاهل» بسیار زننده است. در نتیجه نویسندگان نباید از عبارتهایی مانند: «جاهل به مسئله» و «نادان به حکم» در کتاب استفاده کند. (بی‌اطلاع، ناآگاه و...)
۱۳. در کتاب‌هایی که سلسله‌وار هستند، بهتر است در ابتدای کتاب، خیلی کلی و خلاصه، کلیات جلد قبلی آورده شود و ارتباطش با محتوای جلد جدید، تبیین شود و در انتهای کتاب نیز کلیات جلد بعدی درج شود.
۱۴. حتی الامکان به فراخور و نیاز محتوا از جدول و نمودار استفاده شود. البته ساختار و ترکیب جدول‌ها در کل کتاب یکسان و یکدست باشد.

(به تفاوت این چند جدول دقت کنید):

شرایط طرفین مضاربه	بلوغ	آنچه در کسب و کار مکروه است	تعریف فروشنده از کالا.
	اختیار: یعنی او را مجبور نکرده باشند.		بدگویی خریدار از کالای فروشنده.
	عقل: دیوانه نباشد.		قسم راست خوردن (ولی قسم دروغ حرام است).
	صاحب سرمایه محجور نباشد (ممنوع التصرف در اموال خود نباشد)		قبل از همه برای خرید و فروش وارد بازار شدن و دیرتر از همه خارج شدن.
	عامل، قدرت بر تجارت داشته باشد.		تقاضای کم کردن قیمت پس از معامله.
شرایط خریدار و فروشنده	۱. بلوغ	آنچه در کسب و کار مکروه است	فروش در جایی که عیب کالا در آن جا مخفی می ماند.
	۲. عقل		فروختن در بین الطلوعین.
	۳. قصد معامله		سود بردن از کسی که به او وعده احسان داده مگر در صورت ضرورت.
	۴. اختیار (مجبور نبودن در معامله)		
	۵. مالک بودن یا اختیاردار مال بودن		
	۶. عدم ممنوعیت از تصرف		

همانطور که در جدول‌ها مشاهده می‌کنید:

- الف:** بعضی متن‌ها به صورت «مصدری» آمده‌اند و بعضی «جمله‌ای»؛ بعضی «توصیفی» هستند و بعضی «مصدقی». [البته در یک کتاب، تنوع در متن‌ها و جدول‌ها خوب است ولی نه در این حد!!]
- ب:** گاهی از شماره استفاده شده و گاهی اصلاً شمارش نشده.
- ج:** عموماً جمله‌بندی‌ها تصنعی است.
- د:** آیا عبارت‌هایی مانند «بین الطلوعین - وعده احسان - محجور - ممنوع التصرف - عامل» معادل مناسب فارسی ندارند؟
- ه:** بعضی متن‌ها نیاز به تبیین دارد. مثلاً: «تعریف فروشنده از کالا» آیا منظور اغراق و بزرگ‌نمایی کالا است و یا معرفی کالا...
- و:** اگر هدف، آسان‌سازی محتوا می‌باشد. پس بهتر است، دسته‌بندی جدول‌ها، دقیق‌تر شود مثلاً:

ز: ساختار نمودارها و جدول‌ها باید بر اساس ترتیب مطالب باشد؛ مثلاً اگر در جدول ابتدا «واجب» ذکر شده، در متن کتاب نیز ابتدا جزئیات «واجب» شرح داده شود.

۱۵. گاهی هنگام خواندن تعدادی از کتاب‌ها، احساس می‌کنیم، نویسنده سوال شرعی را به مسئله شرعی تبدیل کرده؛ اما آن را بازنویسی نکرده، بلکه فقط از حالت سوالی و استفهامی خارجش کرده.
- دقیقاً درباره تعدادی از جدول‌ها هم همین‌گونه است (گاهی تعدادی از مسئله‌ها را در باکس‌های جدول تقسیم کرده ولی آن را برای جدول، بازنویسی نکرده)
۱۶. آوردن بعضی مصداق‌ها و مثال‌ها بدون آنکه تبیین شود، ممکن است باعث برداشت‌های متفاوت شود؛ مثلاً در تعدادی از کتاب‌ها، مسئله اختلاط با نامحرم بیان شده اما تبیین نشده؛ در حالی که ممکن است برداشت افراد از این موضوع، متفاوت باشد.
۱۷. بررسی اشتراکات احکام معاملات با قوانین مدنی، نشان می‌دهد که بخاطر ارتباط تنگاتنگی که با هم دارند، به راحتی می‌توانند برای تبیین و ساده‌سازی، از ظرفیت‌های یکدیگر استفاده کنند (هر چند که در فقه، تعدادی از مسائل، در مقام عمل، وضعیت مکلف را به صورت دقیق مشخص نکرده و آن را به عُرف سپرده، اما در قوانین مدنی تمام سعی خود را کرده‌اند که چهارچوب‌ها به راحتی قابل تشخیص باشد).
۱۸. اگر در این دسته از کتاب‌ها، بین «مسائل فقهی» و «مهارت‌های زندگی» تطبیقی صورت گیرد، شیرینی مطالعه را افزایش می‌دهد، چون خواننده احساس می‌کند که برای آرامش و آسایش زندگی روزمره‌اش به آنها نیاز دارد.
۱۹. بهتر است دسته‌بندی مطالب، به روز و کاربردی باشد، به گونه‌ای که برای مخاطب ملموس تر شود.
- (احکام فردی - احکام خانوادگی - احکام اجتماعی - احکام اشخاص - احکام اموال - احکام قراردادهای و تعهدات - احکام مسئولیت‌ها و...)
۲۰. قالب، ساختار، فرم و نحوه ارائه مطالب رساله، اگر نزدیک کتاب‌های معمولی شود، خیلی بهتر می‌توان با آنها ارتباط گرفت؛ معمولاً احساس می‌شود این دسته از کتاب‌ها، تافته جدا بافته هستند و مخاطب فارسی‌زبان نمی‌تواند به راحتی با متن و محتوای کتاب، ارتباط برقرار کند.
۲۱. گاهی احساس می‌شود برخی نویسنده‌ها می‌خواهند کل مطالب یک بخش را در عنوان [تیترا] آن خلاصه کنند و گاهی تعدادی از عنوان‌ها، صرفاً ترجمه تحت‌اللفظی کتاب‌های عربی هستند.]

به تفاوت این چند عنوان (تیترا) دقت کنید:

مبطلات وضو	پیدا کردن انسان
باطل کننده‌های وضو	عاریه دادن دیوانه و بچه
آنچه وضو را باطل می‌کند	تلف مال در بین سال اعلام
حالت‌های مختلف برای پیوستن به نماز جماعت	وجوب تلاش مدیون
تلف قبل از تحویل	تلف مال غصبی مورد عاریه
نحوه تصرف اولیاء در اموال طفل نابالغ	شیء منافع حلال و حرام دارد و قصد فروشنده یا خریدار استفاده در حرام است.
استحباب سود بدون شرط	

باتوجه به مثال‌های بالا:

الف: عنوان باید کوتاه باشد [حتی‌الامکان بیشتر از سه کلمه نشود] در واقع عنوان باید نمای کلی بحث را نشان دهد.

ب: عنوان باید مفید باشد [به گونه‌ای که خواننده با یک نگاه در فهرست، متوجه کلیت بحث شود]

ج: عنوان‌های پشت سر هم، باید یکدست، یکسان و یک فرم باشند.

ج: اشکال در تیترا کتاب‌های فقهی، زیاد به چشم می‌خورد. مواردی مانند: «یکدست نبودن در ساختار»

و «طولانی بودن تیتراها» و «نامفهوم و مهجور بودن» و «یکسان نبودن. مانند: طفل، کودک، بچه».

البته بعضی موارد، در گویش فارسی، مقداری هم عجیب هستند مانند:

طفل نابالغ... (مگر طفل بالغ هم داریم)!..... پیدا کردن انسان.... (مگه داریم)!.!

۲۲. در متن کتاب‌ها، تنوع در نوشتار زیاد دیده می‌شود، مانند:

شیء	شیئی	شیئ	شیئی	رابطه	رابطه‌ی	رابطه
-----	------	-----	------	-------	---------	-------

۲۳. لازم است که برای کتاب، ساختاری استاندارد و چینی منطقی، ترسیم شود تا خواننده در مراجعات

مقطعی، دچار سردرگمی نشود.

۲۴. آیا بهتر نیست اولویت نویسنده کتاب‌های دینی، واژه‌های متداول فارسی باشد تا خواننده فارسی زبان

راحت‌تر بتواند از کتاب بهره‌مند شود.

مثلاً تا جایی که امکان دارد به جای واژه «مبطل» و «غیر مبطل» از واژه‌های «باطل» و «صحیح»

استفاده کنند یا در مورد «نماز شکسته» که بعضی متوجه معنای آن نمی‌شوند. گفته شود: «نماز کوتاه».... و به جای آنکه بگویند «مسافر باید نمازهای خود را شکسته بخواند» گفته شود: «مسافر باید نمازهای چهار رکعتی خود را دورکعتی بخواند». گاهی برخی می‌پرسند: چگونه باید نماز صبح یا نماز مغرب را شکسته بخوانیم؟

طلوع فجر دوم	اذان صبح	مطهرات	پاک کننده‌ها	سهو	اشتباه و غفلت
ما فی الذمه	آنچه به عهده است	آب مضاف	آب ناخالص	تخلی	دستشویی رفتن
موالات	پشت سرهم	آب مطلق	آب خالص	مبطل	باطل کننده

۲۵. لازم و ضروری است که نویسندگان کتب آموزشی، نسبت به دستور زبان فارسی و استانداردهای آموزشی، شناخت دقیق‌تری کسب کنند.

۲۶. در کتاب آموزشی، اگر نتوانیم مباحث تخصصی را در قالب فرمول، قاعده و قانون تنظیم کنیم، بدرد مخاطب امروزی نمی‌خورد. در برخی از کتاب‌ها، احساس می‌کنیم؛ نویسنده هدفش از نوشتن کتاب، صرفاً جمع‌آوری مطالب بوده.

۲۷. در مراکز علمی و آموزشی روز دنیا، کتاب‌های آموزشی، حاصل فعالیت یک گروه کارآمد و متخصص است اما ظاهراً برخی از نویسندگان ما، تسلط کافی به علم نویسندگی، ادبیات فارسی، مخاطب‌شناسی و کتاب‌شناسی ندارند و عجیب‌تر آنکه برخی اصلاً اعتقادی به ویراستاری، طراحی و صفحه‌پردازی کتاب ندارند!

۲۸. و...

معرفی دو مؤلف مطرح

سال‌هاست که در حوزه‌های علمیه، نویسندگانی زیر نظر مراجع عظام تقلید، درصدد ارائه محتوای احکامی به مردم هستند و زحماتشان بسیار والا و پسندیده بوده است؛ در ادامه دو نفر از نویسندگان مطرح در زمینه آموزش احکام را معرفی می‌کنم:

۱. استاد فلاح‌زاده که به اذعان کارشناسان و اساتید فقهی، یکی از شخصیت‌های بی‌بدیل در عرصه آموزش فقه محسوب می‌شود؛ ایشان شخصیتی فاضل، خوش سلیقه و نیکو بیان است که سال‌ها فعالیت خستگی‌ناپذیر در زمینه ترویج احکام و استقبال قشرهای مختلف از برنامه‌هایشان، نامشان را با موضوع احکام عجین کرده.

یکی از آثار ماندگار و ارزشمند استاد فلاح‌زاده، کتاب «آموزش فقه» می‌باشد، که ده‌ها سال پیش منتشر شده.

کتابی که با نگاهی نوین و خلاقانه، عرصه‌ای جدید را به روی خواننده رساله‌های سنتی باز کرد، البته بعدها به فراخور نیاز خواننده‌ها و مراکز آموزشی، تغییراتی در آن داده و در قالب کتاب‌هایی جدید، عرضه کردند؛ مجموعه «درسنامه فقه ۱» و «درسنامه فقه ۲» از این دسته تغییرات محسوب می‌شوند که به سفارش حوزه علمیه خواهران تدوین شده‌اند.

۲. حجت‌الاسلام محمدی‌نژاد، کسی که با اولین اثر خود و با هدایت یک گروه پژوهشگر، اثری فاخر و شایسته تقدیر در عرصه احکام تولید کرد و جایزه کتاب سال حوزه‌های علمیه را کسب کرد و اکنون با مجموعه چهار جلدی «درسنامه احکام» توانسته حرکتی نو و شگرف در جهت احکام‌آموزی ایجاد کند.

در ادامه قصد دارم با احترام به زحمات این دو بزرگوار و با تقدیر از فعالیت‌های ارزشمندشان، به نقد و بررسی هنری، محتوایی و آموزشی مجموعه کتاب «درسنامه فقه» و «درسنامه احکام» پردازم.

امیدوارم این بررسی اجمالی بتواند مقدمه‌ای شود برای نویسندگان و محققان کتب دینی تا در آینده‌ای نزدیک زیر نظر مراجع تقلید؛ گروهی متشکل از متخصصان حوزوی، روانشناسی، جامعه‌شناسی، گرافیکی، تکنولوژی آموزشی، ادبیات فارسی و... چهارچوب‌های تدوین رساله استاندارد را ترسیم کنند.

« مجموعه درسینامه فقہ »

این مجموعه با رعایت استانداردهای آموزشی و با ارائه دسته‌بندی‌های جدید، مطالب را به شکل جذابی آموزش داده.

نویسنده در انتهای هر درس پرسش‌هایی را مطرح می‌نماید و تلاش نموده با بکارگیری مثال‌های کاربردی و مورد نیاز، یادگیری را تسهیل نماید، ایشان با استفاده از جداول متعدد، اختلاف فتوا را آورده که تعدد فتاوا یادگیری را مشکل ننماید.

نویسنده سعی کرده با جایگزین کردن لغات و اصطلاحات مأنوس و بیان برخی از مثال‌ها و مصداق‌های آن، آموزش احکام را آسان‌تر کند.

مقدمه‌ها و پیش‌سازمان‌های مفید در هر درس

هماهنگی مطالب عرضه شده با گروه سنی دانش‌آموزان

ارائه پرسش‌های میانی و تمرین‌های پایانی با هدف ارزیابی

طراحی و صفحه‌پردازی نوین، جذاب و دلنشین

«مجموعهٔ درسنامهٔ احکام»

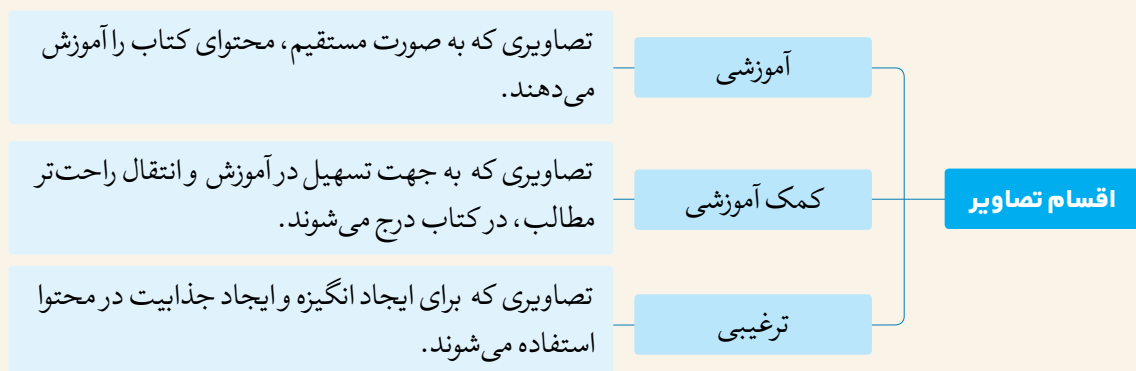
مجموعه‌ای جذاب و کاربردی، کارآمد و اثربخش، نوین و خلاق است که می‌تواند شیرینی مطالعهٔ احکام را به شما بچشاند.

شاه کلید

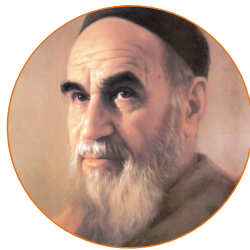
یکی از مولفه‌های مهم در طراحی کتاب‌های درسی که پیرامون آن نظریه‌ها و تحقیقات زیادی انجام شده، تصاویر، نمادها و شکل‌ها هستند.

- زبانِ تصویر برای نشر دانش، مؤثرتر از هر ابزار دیگری است.
 - زبانِ تصویر به دانش‌پژوه این امکان را می‌دهد که تجربه کند و تجربیاتش را در شکلی قابل مشاهده مستند سازد.
 - تصاویر، محدودیت‌های تحمیل شده توسط زبان و لغات را ندارد و یک «تحصیل نکرده» هم می‌تواند مثل شخص «تحصیل کرده» آن را بفهمد.
- به اذعان کارشناسان تکنولوژی آموزشی، استفاده از تصویر به عنوان یک بخش ضروری و مهم در کتاب‌های درسی مورد توجه می‌باشد.
- تصاویر در کتاب‌های درسی به سه دسته تقسیم می‌شوند:

از جمله فواید به‌کارگیری تصاویر در کتاب درسی، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تقویت سواد و دانش دیداری فراگیر
- آموزش دقیق محتوای درسی
- انتقال مفاهیم بصری، مکانی و حجمی
- افزایش یادگیری و تسهیل یادآوری
- کاهش زمان الزام جهت مطالعه متن
- ایجاد انگیزه و جلب توجه و دقت به مطالعه متن
- کاهش خستگی و کسالت حین مطالعه
- افزایش جذابیت مطالب خواندنی
- نمایش نکات فنی، روش‌ها و شیوه‌ها
- کمک به مطالعه متن به ویژه جزئیات

• مهمترین امتیازات و ویژگی‌های مشترک مجموعه «درسنامه فقه» و «درسنامه احکام» عبارتند از:

- مشترک بودن موضوعات و عناوین درس‌ها ■ پرداختن به اکثر مباحث فقهی
- إعراب گذاری واژه‌های سخت فقهی ■ سیر آموزشی مباحث
- سبک متفاوت از رساله‌ها ■ متن روان و آسان
- دسته‌بندی نوین مسائل و مباحث ■ شرح اصطلاحات و واژه‌ها
- ویرایش و ویراستاری مناسب آموزشی ■ جدول‌ها و نمودارهای آموزشی
- پرهیز از اصطلاحات و واژه‌های پیچیده ■ توضیح دادن عبارت‌های سخت

• مهمترین تفاوت‌های مجموعه «درسنامه فقه» و «درسنامه احکام» عبارتند از:

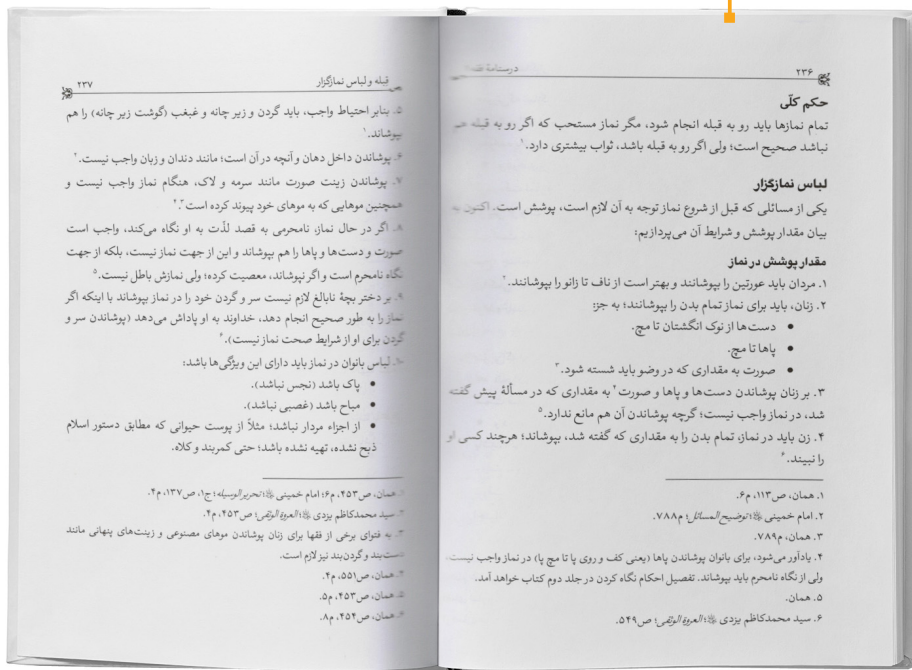
- متن کتاب مطابق با فتاوی حضرت امام خمینی علیه السلام است.
- با توجه به نیاز مخاطبان جوان، متن کتاب مطابق با فتاوی مقام معظم رهبری است
- درج تمامی استنادات و اختلاف فتاوا در پاورقی کتاب.
- به جهت هماهنگی با استانداردهای آموزشی، به کمترین پاورقی بسنده شده
- تعدادی از جدول‌ها و دسته‌بندی‌ها، مفصل هستند.
- متنی روان و سلیس به همراه تصاویر، نمودار و اینفوگرافیک؛ آموزش احکام را شیرین کرده
- تعدادی از مثال‌ها و مصداق‌ها متناسب با زمان تألیف بوده.
- زیر نظر تعدادی از اساتید با سابقه حوزه علمیه، مثال‌ها و مصداق‌ها گزینش شده‌اند
- با توجه به نیاز مخاطبان، اختلاف فتاوی مراجع در پاورقی درج شده است.
- کتاب فاقد پاورقی است و اختلاف فتاوا در جایی درج نشده
- کتاب فاقد تصویر، نماد و نشانه‌های آموزشی است.
- با توجه به اینکه مخاطب اصلی کتاب، بانوان هستند؛ از تصاویر بانوان استفاده شده
- کتاب از ابتدا به صورت اختصاصی برای بانوان نوشته نشده و بعدها به آن ملحق شده.
- ساختار و شاکله کتاب به صورت ویژه برای بانوان است و حتی سن مخاطب نیز لحاظ گردیده
- نیاز است سبک و قالب کتاب با استانداردهای آموزشی هماهنگ تر شود.
- تمامی استانداردها رعایت شده از جمله: شاکله درس، چارت درس، اهداف، پیش سازمان و...

- حجم تعدادی از درس‌ها متناسب با ساعت درسی نیست.
- حجم همه درس‌ها متناسب با ساعت درسی است
- اصطلاحات و واژه‌های مهم درس در انتهای کتاب درج شده.
- اصطلاحات و واژه‌های مهم، متناسب با هر درس در انتهای درس درج شده
- خواننده می‌تواند به صورت خودآموز نیز از کتاب به بهترین شکل استفاده کند.
- با توجه به ساختار کتاب، بهتر است توسط استاد تدریس شود
- سبک و قالب کتاب با ساختار استانداردهای نوین آموزشی، به صورت کامل منطبق نیست.
- ساختار، قالب و شاکله درس‌ها متناسب با استانداردها و تکنولوژی آموزشی است
- منابع و استنادات مسائل، در پاورقی درج شده .
- با توجه به نظر کارشناسان آموزشی، از درج پاورقی در کتاب خودداری شده
- طراحی کتاب در طول ۲۰ سال اخیر، تغییری نکرده است.
- برای اولین بار در طراحی مباحث فقهی، از نمادها و نشانه‌های گرافیکی استفاده شده
- سال‌های متمادی مورد استفاده و استقبال طلاب و عموم مردم قرار داشته و دارد.
- در طول مدت کوتاهی که منتشر شده مورد استقبال قرار گرفته
- در کتاب هیچ‌گونه تصویری استفاده نشده.
- از تصاویر آموزشی، کمک آموزشی و ترغیبی استفاده شده

مقایسه بحث «لباس نمازگزار»

درسنامه فقه

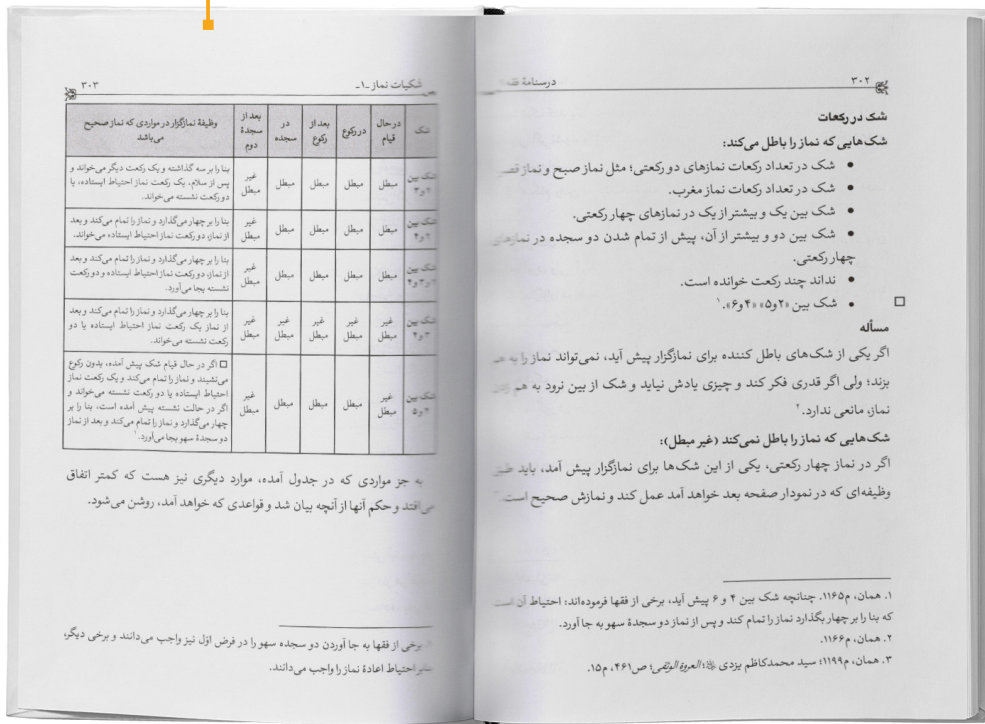

درسنامه احکام عمومی

مقایسه بحث «شکایات نماز»

درسنامه فقه

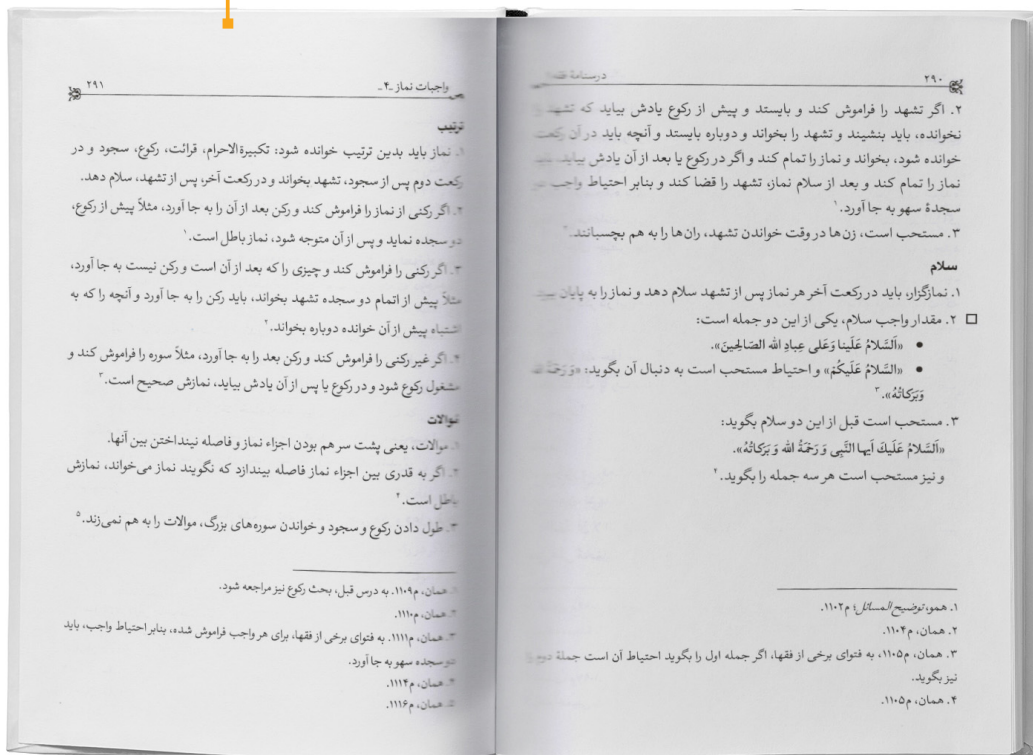

درسنامه احکام عمومی

مقایسه بحث (واجبات نماز)

درسنامه فقه

درسنامه احکام عمومی

نشان‌شناسی کتاب

با هدف تسریع در انتقال مفاهیم سعی شده است در قالب استانداردهای آموزشی روز دنیا و در راستای ایجاد محتوایی جذاب، نمادها و نشانه‌هایی ویژه مجموعه کتاب «درسنامه احکام»، طراحی و در بخشی با عنوان «نشان‌شناسی» در ابتدای کتاب درج شود. در این قسمت، مهم‌ترین اطلاعات پایه و نمادهایی را که برای اولین بار توسط طراح و صفحه‌پرداز این مجموعه، ابداع شده، معرفی می‌کنم:

۴. مهم‌ترین الگوها

۵. جملات و نشانه‌های دعایی

با هدف آموزش دقیق و کارآمد، جملات و نشانه‌های دعایی، به صورت کامل و با اعراب‌گذاری درج شده است.

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ

۱. فونت‌های استفاده شده

w_naskhQurani (۱۱)	آیات قرآن
w_nazanin (۱۲)	متن کتاب
w_nian (۹)	عنوان‌ها
w_roya (۱۰)	نکته، توجه...
w_mitra (۹)	توضیح تصاویر

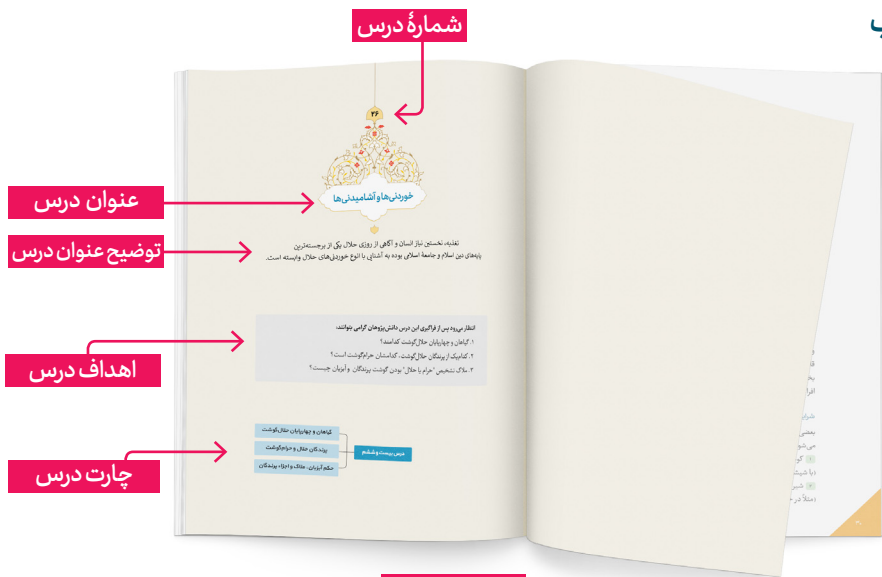
۲. رنگ‌های پُرکاربرد

۳. نرم‌افزارهای طراحی

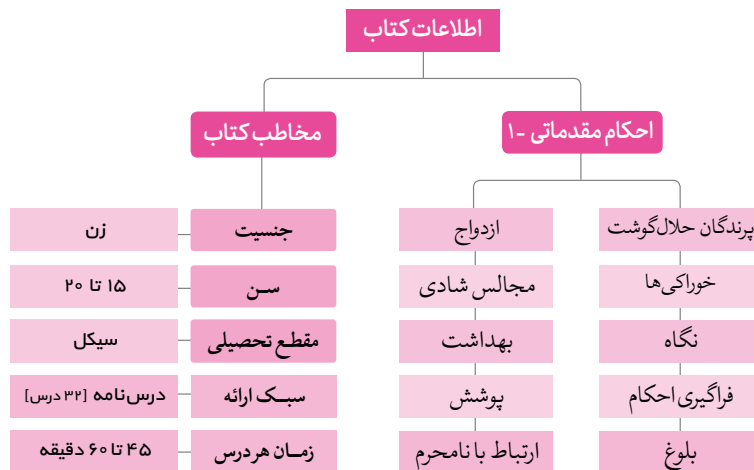
۶. راهنمای کتاب

مسائل مهم

۷. درختواره کتاب

نتیجه‌گیری

۱. امیدوارم این بررسی اجمالی بتواند مقدمه‌ای شود برای نویسندگان و محققان کتب دینی تا در آینده‌ای نزدیک زیر نظر مراجع تقلید؛ گروهی متشکل از متخصصان حوزه‌ی، روانشناسی، جامعه‌شناسی، گرافیکی، تکنولوژی آموزشی، ادبیات فارسی و... چهارچوب‌های تدوین رساله استاندارد را ترسیم کنند.
۲. با توجه به اینکه در رسانه مطالعه ما، کتاب‌های احکامی جایگاه مطلوبی ندارد، اما استقبال از کتاب‌هایی مانند «درسنامه فقه» و «درسنامه احکام» نشان دهنده اهمیت مناسب‌سازی، ساده‌سازی، روان‌سازی، طراحی، صفحه‌پردازی و رعایت استانداردهای تکنولوژی آموزشی است.
۳. عده‌ای هنوز دنبال این هستند که کتاب‌های احکامی به روش سنتی تألیف شود، در حالی که مخاطبان امروزی نیاز به کتاب‌هایی قابل استفاده و قابل فهم دارند. بنابراین باید تا جایی که امکان دارد از اصطلاحات فنی و نامأنوس پرهیز شود.
۴. در کنار تولید کتاب‌های آموزشی، نباید از سایر تولیدات رسانه‌ای غافل ماند. چرا که بخش قابل توجهی از وقت و انرژی مخاطبین در رسانه و فضای مجازی صرف می‌شود.
۵. امیدوارم کارشناسان حوزه‌ی، صاحبان قلم و مجموعه‌های دینی بتوانند برای تولید کتاب‌های فاخری از این دست، برنامه‌ریزی دقیقی انجام دهند و برای بزرگوارانی همچون: استاد فلاح‌زاده، استاد وحیدپور، استاد وحیدی، استاد موگهی و استاد محمدی‌نژاد آرزوی موفقیت و دوام توفیقات در این عرصه حیاتی را دارم.

ابوالقاسم جوپاری

۱۳۹۸/۸/۱۴

منابع:

نشریه پگاه، پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، شورای برنامه‌ریزی حوزه / پایگاه اطلاع‌رسانی شفقنا، حبیب‌الله‌عباسی / کمپین برندآفرینی، بهنود الله‌وردی‌نیک / قدرت بیان، برایان تریسی / Better Than Normal، دیل آرچر / انتقال تکنولوژی، صنعت و توسعه، محمدرضا ابوالبشری / مبانی نظری تکنولوژی آموزشی، دکترهاشم فردانش / رساله‌ها، عباس یزدانی / تکنولوژی آموزشی، خدیجه علی آبادی / بررسی گونه‌های وابستگی اخلاق به دین، رهام شرف / حقوق تجارت، دکترریعا اسکینی / قانون مدنی در نظم حقوق کنونی، ناصرکاتوزیان / صفرکیلومتر، محمدرضا رضایی.